

*Алла Францівна Линенко,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна*

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЦІ І ЙОГО ПРИНЦИПИ

У статті актуалізовано проблему підвищення якості підготовки майбутніх учителів згідно стратегічних цілей модернізації освітньо-виховного процесу в педагогічних закладах вищої освіти України, заснованих на гуманістичній парадигмі, що потребує використання інноваційних підходів, таких як герменевтичний, розглянуто наукові концептуальні напрями визначення сутності феноменів «герменевтика», «розуміння» у контексті: філософської, соціологічної (М. Бахтін, В. Дільтей, Г. Гадамер, М. Хайдаггер, В. Шлейєрмахер та ін.), психологічної (А. Брудний, К. Славська, С. Рубінштейн та ін.) і педагогічної (А. Закірова, І. Каплунович, І. Левіцька та ін.) наук та його вплив на підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя в педагогічних закладах вищої освіти. Презентовано визначення феномена «педагогічна герменевтика». Обґрунтовано доцільність формування педагогічного розуміння і дотримання у педагогічному процесі діалогічного характеру спілкування, використання його різних форм: діалогу, дискусії, диспуту, полеміки тощо. Представлено визначення феномену «інтерпретація» і значущість педагогічного розуміння, герменевтичного підходу в музичній педагогіці. Розглянуто сутність герменевтичного підходу в педагогіці та завдань педагога - герменевта, значущість здійснення професійно-педагогічної діяльності в умовах гуманістичної парадигми в освітньо-виховному процесі. Розкрито завдання викладача музики у контексті герменевтичної інтерпретації творів музичного мистецтва, а також особливості герменевтичних принципів у педагогічній діяльності: організація простору розуміння в педагогічному процесі; встановлення міжособистісних відносин між викладачами і студентами на основі діалогу, рефлексії, толерантності, емпатії; розвиток здібності студента до саморозуміння, самоідентифікація з педагогічною спільнотою та усвідомлення себе як майбутнього професіонала.

Виявлено значення впровадження герменевтичного підходу для досягнення ефективності педагогічної діяльності.

Ключові слова: герменевтика, герменевтичний підхід, педагогічне розуміння, професійна діяльність учителя, музична педагогіка, майбутній учитель.

Політика української держави визначає стратегічні цілі та завдання відносно подальшого розвитку освітнього та культурного потенціалу країни. Модернізація вищих педагогічних закладів освіти в Україні, нової української школи, насамперед, спрямовані на гуманізацію освітнього процесу, орієнтацію на тих, хто навчається, на їхній розвиток і саморозвиток, самовдосконалення, самоактуалізацію. Педагогіка розуміння сприяє вирішенню численних завдань, що стоять перед освітньою системою країни. У зазначеному контексті особливу роль відіграє герменевтичний підхід.

Як відомо, герменевтика - це теорія розуміння, яка прагне до інтерпретації і знаходження сенсу. Крім того, це проблема розуміння людиною довколишньої дійсності, собі подібних і себе самого. Згідно української довідкової педагогічної літератури, герменевтика – це «мистецтво розуміння та осягнення смислу і значення знаків, теорія та загальні правила інтерпретації текстів» (Енциклопедія освіти, 2008:132). В якості основного завдання герменевтики вчені бачать побудову теорії та загальних правил інтерпретації і розуміння текстів (Енциклопедія освіти, 2008: 132).

У зв'язку з тим, що сучасна освіта ставить перед собою такі пріоритети: не відтворення знань, а «виробництво власних знань»; відкриття в собі нових можливостей; метаморфічне пізнання - можливість бачити зв'язок між протилежними речами; бачення спільного та часткового; розуміння контексту; нелінійне сприйняття причинності; розгляд світу як тексту; визнання того, кого навчають як «інтерпретуючого», а не як «пояснювального» (Берулава, 2010), впровадження герменевтичного підходу в освітній процес має велике значення.

Зазначений методологічний підхід поступово отримав загальне визнання, тому що проблема розуміння пронизує всі сфери міжособистісних відносин: у науці, історії, економіці, політиці, культурі, освіті, вихованні тощо. Процес розуміння є складною суперечливою міжсуб'єктною взаємодією в межах обміну ідеями, досвіду, принциповими позиціями і рішеннями, в прогнозуванні, оцінках реальних тенденцій у різних галузях знання. Проте процес взаємодії здійснюється не тільки в міжособистісній сфері, а й при віртуальному спілкуванні з різними текстами та їх авторами.

За своєю природою герменевтика відноситься до междисциплінарних проблем і

своєрідно вирішується у різних галузях знання. Як відомо, творцем загальної науки герменевтики, за словами В. Дільтея є В. Шлейєрмахер. Але ще Платон у контексті мистецтва тлумачення поезії, а Аристотель у контексті визначення сутності логіки, заклали засади вивчення особливостей цієї науки. Продовжувачами були стоїки, які в межах учіння про логос і тлумачення міфів, додали герменевтиці як науки самостійність. Ідеї християнської герменевтики відносно тлумачення Біблії, використання герменевтичного кола закладені в працях Августина Блаженного, якій стверджував, що для істинного тлумачення важливі моральна підготовленість і натхненність самого тлумача. Лютер, як і Августин уважав, що кожен християнин, що сприймає текст з вірою, правильно розуміє його духовний сенс (Шлейєрмахер, 2004).

Інтерпретація античних художніх творів І. Вінкельмана і досліджень І. Гердера сприяли розвитку герменевтики Ф. Шлейєрмахера, який застав її наукові засади, пояснив такі поняття, як «герменевтичне коло», дивінаційний метод тощо. Принцип герменевтичного кола полягає в тому, що процес розуміння починається із осягнення цілого, спираючись на яке, переходять до пізнання його частин, а потім на основі знання цих частин отримують більш повне знання цілого.

В. Дільтей розглядав герменевтику як методологічне підґрунтя для гуманітарних наук, які мають відношення до розуміння людської думки, мистецтва, культури, історії. Розуміння об'єднує в єдине ціле зовнішню й внутрішню суть людини. Діалектичний характер процесу розуміння був обґрунтований М. Хайдаггером і Г. Гадамером. Так, М. Хайдаггер уважав інтерпретацію й розуміння фундаментальними засобами людського буття, а Г. Гадамер бачив у філософській герменевтиці нове світобачення, оскільки досвід істини не обмежується науковою галуззю, а охоплює всі сторони людської діяльності.

Феномен «розуміння» виражає духовну роботу свідомості з осмислення дійсності і полягає в тому, щоб осягнути логіку специфічного предмета. Проте об'єктом розуміння є не сама дійсність, а її відображення у свідомості, що фіксується знаковими системами, текстами й втіленими в них сенсами. Більшість дослідників вважають, що адекватне розуміння будь-якого тексту (наукового, технічного, художнього, музичного тощо) складається з адекватного розкриття його сенсу, який вклав в нього автор. Але є й інший погляд, наприклад, у М. Бахтіна, який стверджував, що розуміння тексту інтерпретатором повинно бути кращим, ніж у автора. Що і є відображенням творчого підходу до процесу розуміння, тому що інтерпретатор, наприклад, музикант, повинен критично ставитись до твору, який виконується, зберегти все позитивне, що в ньому є і збагатити його сенсом сучасності, а також пов'язати його із сенсом авторської позиції (Бахтин, 1979: 346).

Психологи досліджують зазначене поняття у контексті психічного стану особистості, що

виражається ухваленістю рішення і супроводжується відчуттям упевненості щодо сприйняття або інтерпретації будь-якого явища (Большой толковый психологический словарь, 2003). У логіці розкриття психологічної сутності розуміння, С. Рубінштейн показав, що цей феномен виступає як узагальнене пізнавальне ставлення суб'єкта, важлива умова спілкування і взаєморозуміння людей. Ця ідея розвивається в дослідженнях К. Славської, яка розглядає розуміння в якості пізнавального процесу є характерної категорії. Зазначена позиція є характерною і для А. Брудного. Вчений підкреслює, що розуміння виникає в результаті індивідуальної реалізації пізнавальних можливостей особистості. Здатність розуміти дійсність, розуміти інших і себе, тексти культури – лежить в основі існування людської свідомості (Брудный, 2005).

Таким чином, розуміти – це означає отримати знання. Розуміння виступає як присвоєння знання і перетворення його в структурну частину психологічного механізму, який регулює діяльність особистості відповідно до практики. Когнітивна функція процесу розуміння складається з того, що людина одержує знання про дійсність та застосовує їх. В результаті цього процесу знання стають частиною внутрішнього світу особистості і впливають на регуляцію її діяльності.

Розуміння – це сукупність пізнання (довколишнього світу, себе) і спілкування, а також початковий етап мислення. У розумінні виражається участь мислення в регуляції діяльності. Мислити людина починає тоді, коли в неї з'являється потреба що-небудь зрозуміти.

Близьким поняттю «розуміння» є сенс. Розуміння розглядається як процес осмислення – виявлення й реконструкція сенсу. Розуміти – означає знайти сенс. Для педагогіки проблема розуміння має унікальне значення, оскільки торкається інтересів усіх учасників педагогічного процесу. Вона поєднується із проблемою здобуття знання, яка включається до загального процесу освоєння людиною довколишнього світу.

Герменевтичний підхід став предметом педагогічних досліджень таких учених, як: А. Закірова, І. Демакова, І. Левіцька, І. Каплунович, Є. Коробов, І. Суліма та ін. Водночас, необхідно відзначити, що герменевтичний підхід у педагогіці є концептуально новим етапом у розвитку освіти в цілому. Суть його полягає у здатності вчителя осягнути внутрішній зв'язок між явищами педагогічної дійсності та скласти адекватне уявлення про їх причинно-наслідкові зв'язки.

За А. Закіровою, педагогічна герменевтика – це «теорія і практика розуміння й інтерпретації педагогічних знань з опорою на суспільний і індивідуальний, раціональний і емоційно-чуттєвий досвід, представлений не тільки в науці, але і в релігії, мистецтві, мові, народних традиціях, тобто у культурі в цілому» (Закірова, 2011: 8).

І. Каплунович стверджує, що з погляду логіки зрозуміти – це означає вміння встановлювати істинність або хибність усіх видів знову заснованих

положень і опанувати логічні операції, включення нової інформації у більш широку, загальну логічно повну, незалежну й несуперечливу систему знань (Каплунович, 2004: 44).

На нашу думку, педагогічна герменевтика допомагає здійснити гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії: вона ставить учня в позицію активного суб'єкта пізнавального процесу, розвиває його здібність до самоуправління процесом пізнання й саморозвитком, організує процес навчання як рішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу і розповсюдження в освітньому просторі принципів розуміння.

З герменевтичного погляду, перед викладачем педагогічного ЗВО ставиться завдання усвідомити глибинну сутність своєї професійної діяльності як суто гуманістичної, осмисленої й мотивованої на досягнення інтересів особистості тих, хто навчається, що спрямована, на створення умов для їхньої максимальної самореалізації, як майбутніх педагогів. Герменевтичний підхід у педагогічній сфері спрямований на те, щоб майбутній спеціаліст бачив сенс у тому, що він вчить, осмислював для чого він оволодіває певними знаннями, вміннями, навичками і кого він буде навчати, виховувати на засадах гуманістичної парадигми. Крім того, для педагога важливим є вислів В. Дільтея, щодо визначального чинника процесу розуміння, яким є досягнення духовного життя іншої людини.

Проте, як відзначає А. Брудний, розуміння не виникає спонтанно, його потрібно спеціальним чином учити, «пізнати можна істину, зрозуміти можна значення» (Брудний, 2005: 24). Орієнтація майбутнього педагога на збагнення сенсів проявив учнів у пізнавальній, поведінковій, міжособистісній сферах розвиває в ньому базові компетенції, що, у свою чергу, сприяє формуванню загальної професійної компетентності.

Особливу значущість учені і педагоги – герменевти надають діалогічному характеру процесів розуміння, який виражається у різних формах: діалогу, дискусії, диспуту, полеміки тощо. Зазначені форми виступають як обмін думками, критики тощо, але вони повинні здійснюватись у гуманістичній парадигмі на засадах взаєморозуміння, толерантності, взаємоповаги.

ЛІТЕРАТУРА

- Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. 281 с.
- Берулава Г. А., Берулава М. Н. Методологические основы развития системы высшего образования в информационном обществе. *Педагогіка*, № 4, 2010, с.11-17.
- Большой толковый психологический словарь. / А. Ребер. Пер. с англ. М.: «Вече», т. 2, 2003. 81 с.
- Брудный А. А. Психологическая герменевтика. М.: Лабиринт, 2005. 336 с.
- Закирова А. Ф. Основы педагогической герменевтики: Авторский курс лекций: Учебное

Герменевтика – це не тільки розуміння, наприклад тексту, але й його інтерпретація. Тобто герменевтична діяльність – це діяльність із розуміння, знаходження сенсу і інтерпретації будь-якого тексту, в тому числі і музичного. Як зазначає Г. Рузавін, головне для герменевтичної інтерпретації є те, що за допомогою процесу перевірення проникнути в духовний світ автора твору, і на його основі по-можливості адекватно передати його зміст, тобто зрозуміти його (Рузавін, 1999: 208).

Велику значущість у музичній педагогіці, музичному виконавстві має інтерпретація музичних творів, тобто творче їх прочитання виконавцем. Завдання викладача музики полягає в тому, щоб сприяти формуванню у студентів адекватного розуміння музичних творів, виявлення їх сенсу і змісту згідно композиторському задуму, його ідеї і вмінні в цьому контексті інтерпретувати ці твори враховуючи стильові, жанрові настанови, традиції, у яких ідентифіковані зазначені продукти творчості.

На наш погляд, підготовка майбутнього вчителя в педагогічних ЗВО повинна бути заснована на таких герменевтичних принципах:

- організація простору розуміння в педагогічному процесі;
- встановлення міжособистісних відносин між викладачами і студентами на основі діалогу, рефлексії, толерантності, емпатії;
- розвиток здібності студента до саморозуміння, самоідентифікація з педагогічною спільнотою та усвідомлення себе як майбутнього професіонала.

Таким чином, перехід освіти на гуманістичну парадигму та нові ціннісні орієнтації, пов'язаний зі зміною світогляду викладачів, становленню майбутніх учителів, здібних до розпізнавання та усвідомлення сенсів практичних проблем, розвитку здібності до всебічного розуміння своїх учнів, їхніх бажань, потреб, мотивів поведінки. Завдання сучасної освіти полягають у подоланні бар'єрів непорозуміння як у пізнавальній, так і міжособистісній сферах. Герменевтичний підхід при цьому відіграє прогресивну роль. Він удосконалює освітній процес й сприяє активному творчому саморозвитку і успішній професійній самореалізації усіх його учасників.

пособие. – Тюмень, Изд. – во Тюменского гос. ун-та, 2011. 324 с.

Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень. К., Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

Каплунович И. Я. Понимание: диагностика и формирование. *Педагогіка*, № 9, 2004, с. 44.

Рузавин Г. И. Методология научного исследования: Учеб. пособие. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 317 с.

Шлейермахер Ф. Герменевтика. СПб.: «Европейский Дом», 2004. 242 с.

REFERENCES

- Bakhtin, M.M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of verbal creativity]*. Moscow: Art [in Russian].
- Berulava, G.A. & Berulava, M.N. (2010). Metodologicheskiye osnovy razvitiya sistemy vysshego obrazovaniya v informatsionnom obshchestve [Methodological Basis for the Development of the Higher Education System in the Information Society] *Pedagogika – Pedagogy*. Vol. 4. [in Russian].
- Bol'shoy tolkovyy psikhologicheskii slovar' [Big explanatory psychological dictionary]*. (2003). Moscow: «Veche», Vols. 2 [in Russian].
- Brudnyy, A.A. (2005). *Psikhologicheskaya germenевтика [Psychological hermeneutics]*. Moscow: Labirint [in Russian].
- Zakirova, A.F. (2011). *Osnovy pedagogicheskoy germenевтики [Fundamentals of pedagogical hermeneutics]*. Tyumen': Izd-vo Tyumenskogo gos. un-ta [in Russian].
- Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of Education]*. (2008). Kyiv, Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Kaplunovich, I.YA. (2004). Ponimaniye: diagnostika i formirovaniye [Understanding: diagnosis and formation] *Pedagogika*, Vol. 9 [in Russian].
- Ruzavin, G.I. (1999). *Metodologiya nauchnogo issledovaniya [Methodology of scientific research]*. Moscow: YUNITI-DANA [in Russian].
- Shleyermakher, F. (2004). *Germenевтика [Hermeneutics]*. SPb.: Yevropeyskiy Dom [in Russian].

Алла Францевна Линенко,

доктор педагогических наук,

профессор кафедры музыкально-инструментальной подготовки,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранківська, 26, г. Одеса, Украина

ГЕРМЕНЕВТИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПЕДАГОГИКЕ И ЕГО ПРИНЦИПЫ

В статье актуализирована проблема повышения качества подготовки будущих учителей в соответствии со стратегическими целями модернизации воспитательно-образовательного процесса в высших педагогических учебных заведениях Украины, основанных на гуманистической парадигме, что требует использования инновационных подходов, таких как герменевтический подход. Рассмотрены научные концептуальные направления в определении сущности феноменов «герменевтика», «понимание» в контексте: философской, социологической (М. Бахтин, В. Дильтей, Г. Гадамер, М. Хайдаггер, В. Шлейермахер и др.), психологической (А. Брудный, К. Славская, С. Рубинштейн и др.) и педагогической (А. Закирова, И. Каплунович, И. Левицкая и др.) наук и его влияние на повышение качества профессиональной подготовки будущего учителя в высших педагогических учебных заведениях. Представлено определение феномена «педагогическая герменевтика».

Обоснована целесообразность формирования педагогического понимания и соблюдение в педагогическом процессе диалогического характера общения, использования разнообразных его форм: диалога, дискуссии, диспута, полемики и т.д. Представлено определение феномена «интерпретация» и выявлена значимость педагогического понимания, герменевтического подхода в музыкальной педагогике. Рассмотрена основная сущность герменевтического подхода в педагогической деятельности и определены задачи педагога – герменевта, а также их значимость в осуществлении профессиональной деятельности в условиях гуманистической парадигмы в воспитательно – образовательном процессе.

Раскрыты задачи преподавателя музыки в контексте герменевтической интерпретации произведений музыкального искусства, а также особенности герменевтических принципов в педагогической деятельности: организация пространства понимания в педагогическом процессе; установление межличностных отношений между преподавателями и студентами на основе диалога, рефлексии, толерантности, эмпатии; развитие способности студента к самопониманию; самоидентификация с педагогическим сообществом и осознание себя как будущего профессионала.

Выявлено значение использования герменевтического подхода для достижения эффективности педагогической деятельности.

Ключевые слова: герменевтика, герменевтический подход, педагогическое понимание, профессиональная деятельность учителя, музыкальная педагогика, будущий учитель.

Alla Linenko,
Doctor of Pedagogy,
Professor at the Music and Instrumental Training Department,
State Institution "South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",
26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

HERMENEUTIC APPROACH IN PEDAGOGY AND ITS PRINCIPLES

The problem of improving the quality of the future teacher training in accordance with the strategic goals of modernization of the educational process in pedagogical institutions of higher education in Ukraine is actualized in the article, the process being based on the humanistic paradigm, which requires the use of innovative approaches such as the hermeneutic one. The scientific conceptual directions of determining the essence of the phenomena "hermeneutics", "understanding" are considered. They were considered in the context of: philosophical, sociological (M. Bakhtin, V. Dilthey, G. Gadamer, M. Heidegger, V. Schleiermacher and others), psychological (A. Brudnyi, K. Slavskaya, S. Rubinstein and others) and pedagogical (A. Zakirova, I. Kaplunovich, I. Levitskaya and others) sciences and its influence on the improvement of the quality of the professional training aimed at a future teacher in pedagogical institutions of higher education. The definition of the phenomenon "pedagogical hermeneutics" is presented. The expediency of the development of the pedagogical understanding and the observance of the dialogical nature of communication in the pedagogical process, the use of its forms: dialogue, discussion, dispute, controversy, etc. are substantiated. The definition of the "interpretation" phenomenon is presented, and the significance of the pedagogical understanding of the hermeneutic approach to Musical Pedagogy is revealed. The main essence of the hermeneutic approach in pedagogical activity is considered and the tasks of the teacher-hermeneutist are defined, as well as their significance while implementing the professional activity organised according to the humanistic paradigm into the educational process. The tasks of a Music teacher in the context of the hermeneutic interpretation of musical art works are revealed alongside with the peculiarities of the hermeneutic principles within the pedagogical activity: the organization of the understanding space in the pedagogical process; establishing interpersonal relations between teachers and students on the basis of the dialogue, reflection, tolerance, empathy; developing the student's ability in self-understanding, self-identification with the pedagogical community and awareness of oneself as a future professional. The importance of using the hermeneutic approach to achieve the effectiveness of educational activities has been revealed.

Keywords: hermeneutics, the hermeneutic approach, pedagogical understanding, teacher's professional activity, Musical Pedagogy, a future teacher.

Подано до редакції 21.11.2018 р.